

۱۱۸۹ موسسه آموزش عالی بنت الهدی

سرشناسه:	حیدری، راضیه‌سادات، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور:	قاعده معروف در نظام خانواده، از منظر فقه امامیه و حنفیه / راضیه‌سادات حیدری.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۳۱۱ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۰۹۶-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	حقوق خانواده (فقه)
موضوع:	(Domestic relations (Islamic law
موضوع:	حقوق خانواده (فقه اهل سنت)
موضوع:	(Domestic relations (Islamic law, Sunnites
موضوع:	فقه جعفری، Islamic law, Ja'fari
موضوع:	فقه حنفی
موضوع:	Islamic law, Hanafi
موضوع:	خانواده‌ها -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع:	Families -- Religious aspects -- Islam
رده بندی کنگره:	۱۳۹۵ ق/ح/۹/۱۸۹BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی:	۴۴۴۰۹۹۳

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

قاعده معروف در نظام خانواده، از منظر فقه امامیه و حنفیه

مؤلف: راضیه سادات حیدری

چاپ اول: ۱۳۹۵ اش / ۱۴۳۸ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نازنجستان ● قیمت: ۱۵۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸

تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۹ / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ / داخلی (۱۰۵)

ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه، تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶

ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir ✉ miup@pub.miu.ac.ir 📧 https://telegram.me/pub_almostafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمدباقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

قاعده معروف در نظام خانواده
از منظر فقه امامیه و حنفیه

راضیه سادات حیدری

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

فهرست

مقدمه ۹

بخش اول: کلیات و مفاهیم

۱. کلیات ۱۵

درآمد ۱۵

عناوین و سرفصل‌ها ۱۷

۲. مفهوم‌شناسی ۱۹

فقه ۱۹

خانواده ۲۱

قاعده ۲۲

قاعده فقهی ۲۴

قاعده اصولی ۲۶

تفاوت قاعده فقهی با قاعده اصولی ۲۷

عُرف ۲۸

معروف ۳۰

جمع‌بندی ۳۳

بخش دوم: قاعده معروف و ادله آن

درآمد ۳۷

۳۹	۱. تعریف.....
۳۹	تعریف قاعده معروف.....
۴۴	رابطه قاعده معروف با دیگر قواعد فقهی.....
۴۹	۲. ادله قاعده معروف.....
۴۹	کتاب و سنت.....
۵۱	۱. آیات ناظر به روابط زن و شوهر.....
۹۳	۲. آیات ناظر به روابط بین والدین و فرزندان.....
۱۰۳	۳. آیات ناظر به روابط اجتماعی بین افراد.....
۱۱۷	سیره عقلایی.....
۱۱۸	اجماع.....
۱۱۹	جمع بندی.....

بخش سوم: ضوابط، قلمرو و مصادیق قاعده معروف در نظام خانواده

۱۲۵	درآمد.....
۱۲۹	۱. ضوابط جریان قاعده معروف.....
۱۳۰	ضوابط جریان قاعده معروف در معنای اول.....
۱۳۴	ضوابط جریان قاعده معروف در معنای دوم.....
۱۴۱	۲. قلمرو و مصادیق قاعده معروف.....
۱۴۱	قلمرو قاعده معروف.....
۱۴۵	مصادیق قاعده معروف.....
۱۴۷	۱. برخورد روزمره زوجین.....
۱۴۸	۲. تصرف در اموال بر اساس معروف.....
۱۴۸	الف) وصیت.....
۱۴۹	ب) انفاق.....
۱۵۰	۳. برخورد معروف فرزندان با پدر و مادر.....
۱۵۴	۴. برخورد معروف پدر و مادر با فرزندان.....
۱۵۸	۵. تأمین نیازهای زنان توسط مردان.....
۱۵۸	الف) تأمین نیازهای مادی و مالی زنان.....
۱۵۹	ب) تأمین نیازهای معنوی.....

ج) تأمین نیازهای عاطفی	۱۵۹
د) تأمین نیازهای جنسی	۱۶۱
ه) همخوابگی	۱۶۵
و) قَسَم	۱۶۶
ز) نفقه	۱۷۲
ح) مهریه	۱۸۵
ط) انواع مهریه	۱۹۱
۶. مرد غایب یا مفقودالاثر	۱۹۷
۷. تمکین	۱۹۹
۸. پرهیز از آزار و اذیت	۲۰۰
۹. رعایت شروط ضمن عقد	۲۰۳
۱۰. امر به معروف و نهی از منکر	۲۰۳
۱۱. حل بحران‌ها با محوریت قاعده معروف	۲۰۴
الف) نشوز	۲۰۷
ب)ظهار	۲۰۹
ج) ایلاء	۲۱۰
د) طلاق	۲۱۲
ه) عفو از قصاص و دیه	۲۱۹
۱۲. نحوه استیفای حق و تأدیه آن	۲۲۰
۱۳. تدلیس و فریبکاری	۲۲۴
۱۴. تقسیم ارث (ترکه)	۲۲۵
۱۵. وصیت	۲۲۷
جمع‌بندی	۲۳۰

بخش چهارم: نقش قاعده معروف در استحکام خانواده

درآمد	۲۳۵
۱. استحکام خانواده	۲۳۷
معنای استحکام	۲۳۸
شاخصه‌های استحکام در خانواده	۲۳۸

۲۴۰ بهره‌گیری از تدبیر و عقلانیت در مدیریت و حل بحران‌ها
۲۴۱ نقش قاعده معروف در استحکام خانواده
۲۴۵ ۲. برخی از مصادیق استحکام در خانواده
۲۴۸ نقش احسان، مدارا و مهربانی در استحکام خانواده
۲۵۰ نقش معروف به معنای متعارف در استحکام خانواده
۲۵۱ تعیین حد و مرز رفتار و حقوق
۲۵۴ استحکام خانواده به بلندای ابدیت
۲۵۷ ۳. فضایل اخلاقی تحکیم‌بخش خانواده
۲۵۷ آراستگی، تمیزی و زینت
۲۶۱ خوش اخلاقی
۲۶۸ احترام و محبت به زن و فرزند
۲۷۳ اظهار محبت و گفت‌وگوهای محبت‌آمیز
۲۸۱ عفو، گذشت و مدارا
۲۸۶ مشورت و تبادل نظر
۲۸۸ جمع‌بندی نهایی
۲۹۱ پیشنهادات
۲۹۳ کتابنامه

مقدمه

خانواده از نهادهای مهم در همه جوامع از جمله جامعه اسلامی به شمار می‌رود. یکی از اموری که باید در محیط خانواده مورد توجه قرار گیرد، برخورد و تعامل شایسته اعضا، به‌ویژه زن و شوهر است. در ادبیات دینی گاهی از این تعامل شایسته به «معاشرت به معروف» تعبیر می‌گردد. درباره این معاشرت در قرآن و سنت مطالب فراوانی به صورت پراکنده وجود دارد؛ اما تاکنون قاعده‌مند و نظام‌دار به جامعه عرضه نشده است. نگارنده در این پژوهش کوشیده بحث معاشرت به معروف را در چارچوب خانواده به صورت نظام‌مند مطرح کند و با کشف معیارها و ضوابط، آن را به صورت قاعده‌ای درآورد. از آنجا که بحث معطوف به لفظ «معروف» نیست بلکه به معنا و مفهوم آن توجه دارد، کار تا حدودی انتزاعی و دشوار می‌باشد. با این حال، نگارنده امیدوار است توانسته باشد بحث را در حدی ارایه کند که خرسندی مخاطب را فراهم نماید. همچنین هرچند این قاعده در ذات خود فراگیر است و روابط اجتماعی و خانوادگی را در بر می‌گیرد اما در این پژوهش محدود به مسائل خانواده شده است. دیگر آن‌که تلاش شده دلایل و مستندات این قاعده و نیز قلمرو و مصادیق آن بیان شود.

این پژوهش که با رویکرد تطبیقی میان مذاهب امامیه و حنفیه انجام شده، سه هدف را دنبال می‌کند که عبارتند از: الف) ساختار این قاعده با شرایط و حد و مرزش مشخص گردد تا پس از این پژوهشگران دقیق‌تر به این قاعده بنگرند و در استدلال‌های خود به آن استناد نمایند (هدف علمی)؛ ب) با توجه به این قاعده وظایف زن و شوهر دقیق‌تر بیان می‌شود تا با رعایت آن، زندگی خانوادگی و به تبع زندگی اجتماعی افراد مستحکم گردد (هدف کاربردی) و ج) موارد اشتراک و افتراق بین دو مذهب امامیه و حنفیه بیان گردد و زمینه‌ای برای تفاهم و نزدیکی بین این دو بزرگ‌مذهب اسلامی ایجاد شود.

درباره پیشینه بحث باید خاطر نشان کرد که هرچند در این باره برخی پژوهش‌ها سامان یافته و منتشر شده‌اند اما در هیچ یک از آنها نه بحث «معروف» به صورت «قاعده» مطرح شده و نه به روش تطبیقی صورت گرفته است. در این پژوهش روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و روش تحقیق به شیوه توصیفی - تحلیلی بوده است.

این کتاب که در چهار بخش ارائه شده، بخش اول آن دربردارنده دو فصل است؛ در فصل اول کلیات و ادبیات پژوهش مطرح شده و در فصل دوم به توضیح پاره‌ای از مفاهیم مانند فقه، خانواده، قاعده، قاعده فقهی، قاعده اصولی، تفاوت قاعده فقهی با قاعده اصولی، عرف و معروف پرداخته شده است. در بخش دوم که در برگیرنده «قاعده معروف و ادله آن» است پس از برخی توضیحات پیرامون ویژگی‌های قاعده معروف و معرفی آن به عنوان یک قاعده فقهی به مدارک و مستندات این قاعده که عبارتند از: کتاب و سنت، سیره عقلانی و اجماع توجه گشته است. بخش سوم که «ضوابط، قلمرو و مصادیق قاعده

معروف در نظام خانواده» را شامل می‌شود، به ضوابط، قلمرو و مصادیق این قاعده از جمله در برخورد روزمره زوجین، تصرف در اموال بر اساس معروف، برخورد معروف فرزندان با پدر و مادر، تأمین نیازهای زنان توسط مردان، پرهیز از آزار، بدزبانی، تندخویی و قهرکردن، تدلیس و فریبکاری، رعایت معروف در نفقه، مهریه و وصیت و ... پرداخته شده است. در بخش چهارم که «نقش قاعده معروف در استحکام خانواده» است از استحکام خانواده، شاخصه‌های استحکام و آثار مترتب بر این شاخصه‌ها سخن آمده است.

در پایان خاطر نشان می‌گردد که هرچند یافته‌های این پژوهش ناچیز است اما نگارنده در حد بضاعت علمی خود کوشیده با وجود مشکلات فراوان و دشواری و پیچیدگی بحث، به نتایج خوبی دست یابد. بدون اغراق دست‌کم می‌توان گفت که این پژوهش فتح بابی است برای پژوهشگران با شهامت تا گام‌های بلندتری را در این عرصه بردارند. با این حال، این بحث همچنان بر روی پژوهش‌های بعدی گشوده می‌باشد و پیشنهادهایی در پایان این تحقیق مطرح شده است.